D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi
Cilt:12, Sayı:II, 1997, ss:1-16

TÜRKİYE VE AVRUPA TOPLULUĞUNDA SANAYİ POLİTİKALARI VE TEKSTİL SANAYİNİN DURUMU

Lale ALKINOĞLU(*)

ÖZET

AT Dünyanın en büyük tekstil ve giyim mamulleri ihracatçısı ve ithalatçısıdır. Bu nedenle Topluluk dünya tekstil ticareti politikasını belirlemede etkin bir rol oynamaktadır. Türkiye , ekonomisinde geleneksel sektör olma özelliğini taşıyan ve önemli bir döviz kaynağı olan tekstil sanayini Gümrük Birliği içinde gelişen ilişkiler nedeniyle bu sektörü geliştirmek zorundadır. AT ile Türkiye arasında sanayi politikalarında uyum sağlanması ve tekstil sektöründeki yapının benzer konuma getirilmesi gerekli olmaktadır.

GİRİŞ

Günümüzde sanayi gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde ekonominin temel sorunu olmaktadır. Sanayileşme ile kalkınmanın eş anlamlı olduğu çağımızda, Türkiye'nin ekonomik büyümeyi sağlarken aynı zamanda yapısal değişimini gerçekleştirmesi ve sanayisini ileri düzeye yükselterek dünya piyasalarında bir yer edinmesini gerekli kılmaktadır. Türk ekonomisinin son yıllarda belirgin bir dinamizm içinde olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'de öngörüldüğü gibi Avrupa Topluluğu'na tam üye olması gündemdedir. Bu ise AT ile sanayi sektöründe, bir gümrük birliği oluşumunu ifade etmektedir. Tam üyeliğe katılmamız durumunda Türk sanayii Topluluk ülkelerinin rekabetine açılacağı ve aynı zamanda Topluluk ile ilişkide olan üçüncü ülkelere karşı da sözkonusu olacağı, gümrük birliğinin kaçınılmaz sonucudur.

Avrupa Topluluğu ülkeleri arasında yanlızca sanayi ürünlerinin serbest ticaretini sağlamak yeterli görülmezken, bunun yanısıra yapısal sorunların çözümünde üye ülkelerde uygulanan mevzuatların yakınlaştırılması çabaları da artmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de sanayileşme çaba ve politikalarını AT'na uyum sağlayacak şekilde yönlendirmek gereğini hissetmektedir.

Bu çalışma öncelikle AT ile Türkiye'nin sanayi politikalarını araştırmak ve özellikle Türkiye için önemli bir yeri olan tekstil sanayi çerçevesinde ele alıp incelemeyi amaçlamaktadır. Tekstil ve Konfeksiyon sanayii yaklaşık 2 milyon kişinin istihdam edildiği, toplam ihracatın % 34 ünü oluşturan ve GSMH ya % 7 civarında katkısıyla AT karşısında rekabet edebilecek bir sektör özelliğini

---

(*) Yrd.Doç.Dr., D.E.Ü. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

taşımaktadır. 1995 yılında imzalanan "Gümrük Birliği" kararından sonra sektörün öneminin giderek artacağı kaçınılmazdır.

I- TÜRK SANAYİ POLİTİKASININ ÖZELLİKLERİ

Türkiyenin sanayileşme sürecinde sanayi politikası genel hatlarıyla şöyle sıralanabilir.

- Türkiye sanayileşmesini öncelikle ithal edilen bir teknolojiyle başlatmıştır. Bu nedenle Türk sanayinin temelden gelen bir dışa bağımlılığı söz konusudur.

- Temel sanayilerin kurulup işletilmesine kamu sektörü tarafından başlanmış, daha sonra zaman içinde özel sektöre devredilmesi amaçlanmıştır.

- Büyük yatırım gerektiren sanayi dalları kamu sektörüne bırakılırken , özel sektörün de sermaye çıktı oranları düşük tüketim malları ve sermaye malları üretimine yönelmiştir. Özel sektörün yatırım olanaklarını geliştirmek amacıyla holdingler şeklinde örgütlenerek , banka ve ticari faaliyetleri ile bütünleşmiştir. Bu bütünleşme sanayi dışı yaratılan kaynaklardan sanayie yararlanma olanağı vermiştir.

- Türkiye'de sanayileşme, ithal ikamesi politikası çerçevesinde başlatılarak iç pazarın talebini karşılamak amaçlamıştır. 1980 yılından sonra Türkiye ihracata dönük sanayileşme politikası izlemeye başlamıştır.

- Türk sanayii içinde küçük ölçekli işletmeler önemli bir paya sahiptir. Küçük sanayi işyerleri 1985 verilerine göre tüm işyerlerinin %94.5 ini oluşturmaktadır.(DPT 1989) Bu amaçla devlet küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerini oluşturmaya çalışmıştır.

- Kalkınmada içe dönük sanayileşme politikası benimsenmesi ile koruma, aşırı ve sürekli olmuş yüksek maliyetli sanayilerin kurulmasına yol açmıştır. Temelinde herşeyin ülke içinde üretilmesini öngören ithal ikamesi politikası, kalite unsurunun da geri planda kalmasına neden olmuştur. Bu süreçte ihraç yeteneği olmayan sanayiler gelişmiştir.

1980 yılından sonra benimsenen dışa dönük sanayileşme politikasıyla birlikte yeni esaslar belirlenmiştir. Öncelikle sanayileşme politikasının hedefi , modern ve gelişmiş ülkelerin sanayileşme seviyesine ulaşmaktadır. Bu nedenle sanayileşmede yapı değişikliğine gidilmesi zorunlu bir koşuldur.

Türkiye, Avrupa Topluluğu'na katılma yolundaki siyasal tercihini, sanayileşme zorunluluğuna iten bir neden olarak görmekte ve Türkiye'nin AT içinde ekonomik sosyal ve kültürel varlığını geliştirerek sürdürebilmesi için topluluk ile Gümrük Birliğini gerçekleştireceği düşüncesi ile sanayini sağlam bir

temele dayandırmasını, modern teknolojileri kullanma yanında, bazı üretim dallarında teknolojiler, yeni teknolojiler geliştirebilecek bir bilimsel teknik ve yaratıcılık aşamasına ulaşılmasının zorunlu olduğunun gerekliliğine inanmaktadır.

Belirli bir proğram çercevesinde üretim kapasitesi, kalite ve fiyat yönünden dünya pazarlarında rekabet edebilir malların üretilmesi sanayileşmede temel ilke olarak benimsenmiştir.

1980 sonrası sanayileşme politikasında takip edilecek esaslar kısaca şöyle belirlenmiştir.

- Sanayileşmenin verimli ve hızla gerçekleştirilmesi için yatırımlar ve ihracat teşvik edilecektir.

- Sanayi tesislerinin düşük maliyetle ve düzenli çalışması için organize sanayi bölgelerine önem verilecektir.

- Dış ticarette uzmanlaşma teşvik edilecek, ihracatçıların kendi aralarında yurtiçi ve yurtdışında oluşturacakları kuruluşlar desteklenecektir.

- İhracatta iç ve özellikle dış finansman kaynaklarını arttırıcı, ihracatı kolaylaştırıcı önlemlere ağırlık verilecek, ihracatla ilgili olarak işlemlerdeki formaliteler basitleştirilecektir.

- Kalite kontrolü, ambalajlama , nakliye , dış pazarlarda dağıtım ve satış sonrası işlem ve faaliyetlerin gelişmesini teşvik edecek önlemlere ağırlık verilecektir.

- Teşkilatlanma ve bilgi akımı sağlanarak, dış pazarlar hakkındaki bilgilerin sağlam ve süratli bir şekilde temini ve ihracatçıya aktarılması için gerekli sistemin kurulmasına çalışılacaktır.

- Sanayii ürünlerinin dış pazarlamasında güven verici ve yardımcı olmak amacıyla , devlet daha aktif bir rol üstlenecektir.

- Aşırı sübvansiyonlar, çok yüksek gümrük oranları ve ithal yasaklamaları ile korunan bir sanayinin gelişemeyeceği açıktır. Bunun için koruma makul olmalıdır.

- Sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi için kredi maliyetinin suni olarak düşürülmesi yerine, enflasyonu frenleyen bir iktisadi politika izlenecektir.

- Kamu idaresinin reorganizasyonu ile ekonomik gelişme için öngörülen genel ve makro önlemler, sanayileşmede hedeflenen yapı değişikliğinin sağlanmasında ana çerçeveyi oluşturacaktır.

Yukarıda kısaca sözü edilen esaslardan da anlaşılacağı gibi, 1980 yılı aynı zamanda kurumsal yapıları ve düzenleme şekilleri açısından Türk ekonomisinde bir dönüm noktasını simgelemektedir. 1980 yılı, ithal ikamesi sanayileşme politikasının sona erdiğinin kesin olarak tescil edildiği bir yıldır. Devlet yönlendirmesi ağırlıklı bir sanayileşme politikasından firma yönlendirmesi ağırlıklı bir sanayileşme politikasına geçilmiştir. Karşılaştırmalı üstünlükleri daha fazla gözönüne alan sanayileşme politikaları ağırlık kazanmış, özetle dış pazarlarla bütünleşen rekabet gücü yüksek sanayi amaçlanmıştır.

Türkiye'nin sanayi malı ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüğünün kaynağı doğal kaynaklarındaki zenginliğe ve çeşitliliğe, emeğin bolluğuna ve dünyadaki yerinin önemine bağlanabilir. Türkiye'deki emeğin maliyeti Avrupa ülkelerine oranla daha düşük ,Uzakdoğu Asya ülkelerine göre yüksektir. Ücretlerdeki nisbi düşüklük ve dış piyasalara yakınlık Türkiye'de dokuma ve giyim eşyaları ile mobilya üretim ve ihracatında karşılaştırmalı üstünlük vermektedir.

A- TEKSTİL SANAYİ VE TEKSTİL SANAYİNİN DURUMU

Tekstil sanayi insanın giyinme, barınma, beslenme gibi üç temel gereksiniminden birini karşılayan önemli bir sanayi dalıdır. Giyim ve ev içi kullanım eşyaları olarak insanın günlük yaşamını etkileyen klasik tekstil ürünlerinin yanı sıra halat, bez, kayış, kord bezi, süzme keçesi gibi endüstriyel tekstil ürünlerine son yıllarda inşaat sektöründe kullanılan ve "jeotekstil" olarak bilinen yeni ürünler de katılmıştır.

Türkiye'de tekstil sanayi geleneksel bir sektördür. Tarihsel gelişim sürecinde tekstilde öncelikle ev ekonomisi şeklinde oluşan üretim birimleri daha sonra büyük ölçekli birimler haline gelmiştir.

Tekstil üretiminin çok sayıda ticari, fiziksel ve kimyasal işlemi ve bunları gerçekleştirmek için kullanılması gereken çeşitli makineleri içermesi çok sayıda uzmanlık alanını ortaya çıkarmıştır (Başer; 1984) Ayrıca tekstil ürünlerinin çeşitliliği ve bu değişik ürünlerin yapım tekniklerinin farklı oluşu , çeşitli teknolojilerin oluşmasına yol açtığından hem teknik düzeyde hem de yönetim düzeyinde uzmanlık bilgilerine gereksinim duyulmaktadır. Üretilen ürünlerin çeşitliliği, modaya ve yöresel beğenilere bağlı olarak üretilme zorunluluğu , bir yandan satış için üretim zorunluluğunu gerektirir, diğer yandan üretim planlamasını güçleştirir . Bu durum, ekonomik büyük kapasitelerde, çeşitli mal üreten , sermaye yapısı güçlü işletmelerin kurulmasını gerektirmektedir.

Tekstil üretiminin çok sayıda ve çeşitli makinelerin kullanıldığı bir dizi işlemi gerektirmesi, tekstil sanayiinin emek-yoğun özelliğini de şekillendirmektedir. Çok sayıda işçi istihdam eden tekstil sanayii ücret, iş

güvenliği, sosyal güvenlik, işçi sağlığı gibi çeşitli işçi sorunlarının baskısını en fazla duyan sektörlerden biridir.

Tekstil ürünlerinin insanın temel gereksinimini karşılaması ticari öneminin büyük olmasına yol açmaktadır. Ayrıca tekstil ürünlerinin sürekli yenilenmeleri gereken orta dayanıklıkta tüketim maddeleri olması tekstil harcamalarının dünya ticaretinde önemli bir paya sahip olmasına neden olmaktadır. Tekstil ürünlerinin insan yaşamındaki önemi nedeniyle geniş bir iç pazar oluşturması, üretimindeki çok sayıda işlemi içermesi tekstil sanayinin diğer sanayilere oranla emek-yoğun ve bazı teknolojik esneklikler nedeniyle gelişmesi kolay bir sektör olması tekst sanayinin Türkiye gibi gelişmekte olan pek çok ülkenin ekonomilerini ihraca yönlendirme aracı olarak gördükleri rekabet-yoğun bir sanayi yapmaktadır.

Türkiye 1920-1930 yılları arasında, tekstil sanayinde yeterli ü kapasitesinin olmayışı nedeniyle ham pamuk ihraç etmekte ve karşıl işlenmiş tekstil ürünleri almaktaydı. Birinci Sanayi Planı (1931-1934) il tekstil sanayinin geliştirilmesine ilişkin çabalar arttırılmış ve 1933 Sümerbank'ın kurulmasıyla teknolojik bilginin yayılması süreci hızlandı 1940'lı yılların başında ise tekstil makineleri ithalatı için döviz tahsis ed

1946'ya kadar ithalatın önemli bir kısmını yurt içinde üre duruma gelen tekstil sanayi, mevcut fabrikaların genişle modernizasyonunda önemli aşamalar göstermiştir. 1950'li yıll teşviklerle özel sektörün üretimi Sümerbank'ın üretimini aş gelmiştir.

Planlı dönemde de süren yatırımlar ve teşvikler sonucun sanayi tüm imalat sanayinde çalışanların yaklaşık 1/5'ini istih Ayrıca tüm imalat sanayinde yaratılan üretim değerinin yaklaş değerin % 15'i bu sektörde gerçekleşmektedir. 1984-1992 d konfeksiyon sektörlerinin büyüme hızı % 8.7 dolayındadı Türkiye ekonomisinin genel makro ekonomik büyüme hızın

Tekstil sanayimiz bazı çok özel sınai ve tıbbi iple tüm tekstil ürünlerini üretebilmektedir. Son yıllarda ko paraşüt bezi gibi endüstriyel kumaşların üretilmeye ba üretilmeyen kumaş türü yok denecek kadar azalmıştır.

Türk tekstil sanayi tam anlamıyla modern olmamakla birlikte, oldukça gelişmiş büyük kapa makine parklarına da sahiptir.

Tekstil sanayimizin en önemli hammadd yeterli miktarda üretilmesi, yurt içinde üretilmeye olması, hammadde sağlamadaki güçlükleri büyü

Türk tekstil sanayi, son zamanlarda dış pazarların da zorlamasıyla kalite konusuna gereken önemi vermeye başlamıştır. Ancak tekstil ürünlerimizin genelde yüksek bir kalite düzeyinde üretildiklerini söylemek pek mümkün değildir. Türk tekstil ürünlerinin kalitesi maliyet ve eğitim faktörlerinin de etkisi altındadır. Yüksek nitelikli hammadde sağlamadaki güçlükler ve bunun maliyeti, tekstil işletmelerimizin çoğunluğunun düzensiz bir yapıya sahip olması, ürünlerde yüksek kaliteyi sağlamayı güçleştirmektedir.

Tekstil sektörümüzdeki finansman sorunları , diğer sanayi sektörlerinde olduğu gibi yatırımları zorlaştıran en önemli faktördür. Emek-yoğun olan tekstil sektörünün giderek artan ölçüde sermaye yoğun bir teknolojik yapıya dönüştürülmesi gereği bu sektördeki yatırımların artmasını engellemektedir. Yeni tesislerin kurulmasının öncelikle teşviklerle desteklenmesi ve dış pazar araştırmasına dayanarak kapasite, teknoloji gibi konularda dikkatli davranılması gereği kaçınılmazdır.

B- TÜRKİYE'NİN AT'YE YÖNELİK TEKSTİL ÜRÜNLERİ TİCARETİ

Türkiye ile AT arasındaki ortaklığın geçiş dönemi için Katma Protokol'de belirlenen 24. Madde'ye göre Topluluk , sanayi ürünlerinde ve bu bağlamda tekstil ürünleri ithalatında uyguladığı tüm miktar kısıtlamalarını kaldırmayı taahhüt etmiş ve bu liberazisyonu Türkiye'ye karşı konsolide etmiştir. Ayrıca 22. Maddede ise ithalatta yeni miktar kısıtlamaları ve eş önlemler getirmeyeceğini öngörmüştür. Bu hükümlere ek olarak Katma Protokol'un 9. Maddesi ile gümrük vergi ve resimlerinin tamamen kaldırılması prensip olarak kabul edilmiştir. Ancak istisnai olarak 55.05 numaralı tarife pozisyonuna giren pamuk iplikleri, 55.09 numaralı tarife pozisyonuna giren sair pamuklu mensucat ve 58.01 numaralı tarife pozisyonuna giren makine halıları için gümrük vergisi indirimlerinin 12 yıllık süre içinde tedricen yapılması öngörülmüştür. Bu indirimlerin ilk üçü % 25 lik dilimler halinde 1973-1977 ve 1981 yıllarında yapılmış olan son dilim 1985 yılında gerçekleşerek tekstil ürünleri vergiden muaf olarak ihraç edilmeye başlanmıştır. (EREN, 1986, s.203)

Türkiye'nin toplam tekstil ürünleri ihracatı içinde AT en büyük paya sahiptir. Türkiye'nin 1993 yılı verilerine göre AT'na toplam ihracat 7.3 milyar dolardır. Bu tutar, Türkiye'nin toplam ihracatının % 47.5 ini oluşturmaktadır. AT'den toplam ithalatımız 12.91 milyar dolardır. Yine bu tutar Türkiye'nin toplam ithalatında % 44 'lük bir paya sahiptir. Türkiye'nin AT ile olan ticaretinde en büyük gelişme gösteren sektör, tekstil sektörü olmuştur.

Tekstil sektöründe son yıllarda büyük yatırımlar yapılmıştır. 1989 yılında 408 milyon dolar olan tekstil makineleri ithalatı, 1993 yılında 1.121 milyon dolara çıkmıştır. 1993 yılında başlayan yatırımların tamamlanmasıyla pamuk

ipliğinde kapasite 4.3 milyon ığ ve 203.7 bin rotar- diğer bir ifadeyle-yıllık yaklaşık 890 bin tona ulaşacaktır. Böylece teknoloji önemli ölçüde yenilenecek ve toplam kapasitenin % 51'i yeni model makinelerden oluşacaktır. Yeni yatırımlar özellikle iplik, örme, boya, baskı-apre alt sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Dokuma sanayin de boya, apre ve terbiye işlemlerinin AT standartlarına uygunluğunun sağlanması amacıyla , uluslararası düzeyde bilgi ve beceri kazandırılmasına yönelik eğitim çalışmalarının sürdürülmesi gerekli görülmektedir. (DPT.1995 s.50-51)

Türkiye'nin AT'na yönelik ihracatta önceleri pamuk ipliği ve sair pamuklu dokumalar önemli bir yere sahip iken , zamanla ürün çeşitlemesi artmış ve ipliğin payı düşmeye başlamıştır.Özellikle 1980'den sonra katma değeri düşük pamuk ipliği ve ham bez yerine , katma değeri yüksek ürünlerin (konfeksiyon ve giyim eşyaları ile mensucattan mamul diğer hazır eşyalar) paylarının artmakta olduğu görülmektedir. Böylece değer olarak söz konusu ürünlerin tekstil ürünleri ihracatı içindeki payı 1981 de % 19, 1982' de % 34, 1983'de % 48, 1984 'de ise % 55 oranına yükselmiştir.

II. AVRUPA TOPLULUĞU'NUN SANAYİ POLİTİKASI

Roma Anlaşması, AT ülkeleri arasında ticarette her türlü ithalat, ihracat gümrük vergileri ile eş etkili önlemler ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını ve bu ülkelerin, üçüncü ülkeler çıkışlı ithalatlarına ortak gümrük tarifesi uygulamalarını öngören gümrük birliği kurulmasına yönelik hükümleri içermektedir. (AET: 1983)

Roma Antlaşmasının 9. Maddesi, gümrük birliğinin kurulmasını topluluğun ana ilkesi olarak ortaya koyarak, gümrük birliğinin temel nitelikleri ve gerçekleştirme yöntemlerini izleyen maddelerde belirtilmiştir.

1970 yılında Topluluk ortak bir sanayi politikası saptamak için çalışmalara başlamıştır. Komisyon, üye ülkelerin sanayi işletmelerine uygulanan vergileme, sosyal güvenlik, hukuki mevzuat ve ekonomi politikası ile ilgili farklı işlemlerin kaldırılmasını öneren bir plan hazırlamıştır. Komisyonun bu görüşünü paylaşan üyeler 1972 yılındaki Paris Zirve Konferansında, Toplulukça ortak bir sanayi politikası izlenmesini istemişlerdir.

Topluluk organları, sanayi için ortak geliştirme proğramları hazırlamaktadırlar. Ortak sanayi politikası, Topluluk Sanayi İşletmelerine, metaller öncelikli olmak üzere, hammadde sağlamada kolaylık getirilmesini öngörmektedir.

Topluluk, üye ülkelerin ortak çıkarlarına katkıda bulunan , Avrupa çapındaki büyük işletmelerin kurulmasını desteklemektedir. Bu amaçla 1973 Mayıs ayında komisyon "Firmalararası İrtibat Bürosu" kurmuştur. Ayrıca üye

ülkelerin finansman kuruluşları ile Avrupa Yatırım Bankası, büyük boyutlu işletmeler ve ortak ihracat yapacak firmalara sermaye sağlamak üzere çalışmaya başlamışlardır.

Eylül 1983'de Avrupa Komisyonu, Topluluk sanayinin uluslararası gücünü arttırma yolları ile ilgili bildiri yayınlamıştır. AT'nın kendi sanayi stratejisine göre :(EUROSTAT:1984) Topluluk giderek sadece sanayi topluluğu olmak zorundadır.Topluluğun amacı olan bir Avrupa Sanayi Bölgesi yaratmak için, iyileştirici ve geliştirici önlemler alarak Topluluğun rekabet gücünün gelişmesini sağlamaya çalışmalıdır.

Avrupa'nın sınai geleceği önemli ölçüde, yüksek teknoloji gerektiren sanayilere bağlıdır. Örneğin uzay, telekominikasyon ile çeşitli ekonomik faaliyetlerden doğan sanayi teçhizatlarının imalatı, kıt kaynaklarda tasarruf sağlayıcı yatırımlar, çevre koruma, altyapı yatırımları ve yeni enerji kaynakları... Bu sektörlerin geliştirilmesi büyük yatırımlarla , geniş bir pazar potansiyelini gerektirmektedir. Bu nedenle, Topluluk sanayi stratejisi, ticari faaliyetleri geliştirmede, kısmen Avrupa pazarını birleştirmek, kısmen de imalat sanayiinde gereken değişiklikleri yapmak olarak düşünülmektedir.

İmalat sanayine yeni olanaklar sağlamak için, Topluluk çeşitli alanlarda çalışmalar yapmaktadır. Bu alanlar şunlardır: (DÖLEN, M. ve PİRİNCCİOĞLU. N,1985.ss.59-60)

-Sınai yatırımları teşvik etmek: Avrupa Komisyonu, üye ülkelerden yatırımlarını arttırmalarını istemekte, imalat sanayiinde vergileme ve mali önlemlerle bunu sağlamaya çalışmaktadır. Yatırımları geliştirme konusunda, Topluluk'ta çeşitli isimler altında çalışan pek çok kurum vardır.

- Küçük ve ortaboy sanayi kuruluşlarına öncelik tanımak; Bu tür sanayi kuruluşları, Topluluğun çok çeşitli değişik taleplerini karşılamada ekonomiye esneklik tanımakta ve bu kuruluşlar gelişmemiş bölgelerin geliştirilmesine yönelik faaliyetleri hızlandırmaktadır.

- Kalite standartları ve malların kontrolüyle ilgili olarak üye ülkelerin ticarete koydukları teknik engellerin kaldırılması; Avrupa Adalet Divanı, toplum sağlığı ve genel güvenlikle ilgili olanların dışında üye ülkelerde imal edilen ve satılan malların tüm toplulukta serbestçe pazarlanabileceği kuralını getirmiştir. Bugüne kadar Topluluk Bakanlık Konseyi çok çeşitli ürünler üzerinde 175 standartta görüş birliğine varmıştır. Komisyon, yeni ticari engellere mani olmak için, Topluluk standartlarını geliştirme politikası gütmektedir. Komisyon, ayrıca üye ülkelerin standartlar teşkilatlarını işbirliği konusunda teşvik etmektedir.

- Sağlıklı rekabet; Avrupa Komisyonu, Topluluk içinde sağlıklı bir rekabet düzeni kurabilmek için uygun olmayan kartel anlaşmalarını yıkmak, küçük ve

orta boy sanayiin isteklerini dikkate almak ve özellikle araştırma sahasındaki işbirliğini teşvik etmek amacını taşımaktadır.

- Bilimsel ve teknolojik araştırmaları teşvik etmek; Uzun vadeli olarak düşünülen bu konunun temel amacı, Avrupa'nın en iyi araştırma kuruluşları ve laboratuvarları arasında işbirliğini geliştirmek ve rekabet olanağını arttırmak olarak belirlenmiştir.

- Şirket yasalarının harmonizasyonu; Topluluğun sanayi sektöründeki fabrikalarında entegrasyonu sağlamak için, işletmeler arasında uygun bir yasal sistemin kurulması planlanmıştır. Vergi engelleri kaldırılarak, farklı üye ülkelere ait işletmelerin işbirliği yapmasına çalışılmaktadır. Sınai mal hakları ve Avrupa patent sistemi üzerinde de üye ülkeler anlaşmaya varmışlardır.

- Halk üretim pazarlarının açılması; Toplulukta son yıllarda bu konu gündeme gelmiş, imalat sanayini güçlendirme amacı doğrultusunda, halk üretim pazarlarının açılması teşvik edilmeye başlanmıştır.

- Topluluk dışı ülkelerle de işbirliğini geliştirmek; Topluluk hem hammaddelerin büyük çoğunluğunu ithal etmek hem de ürettiği malları ihraç etmek durumundadır. Bu nedenle, diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla, Topluluk 80 ülke ile ticari anlaşma imzalamıştır.

Dış rekabet koşulları ve hızla değişen teknoloji gerek Avrupa Topluluğu gerekse diğer ülkelerin üretim araçları ve yöntemlerini sürekli değişen koşullara uyarlanmasını gerektirmektedir.Aslında teknolojik gelişmeler olumlu yönde etkilenmiştir. Son yıllarda Toplulukta görülen hızlı büyüme ve satın alma gücündeki artışlar teknolojik ilerlemenin sonucudur. Dış rekabet koşulları ise, Topluluğu belirli alanlarda uzmanlaşmaya itmiş ve her üye ülke avantajlarını en iyi şekilde değerlendirmiştir.

A- AVRUPA TOPLULUĞU'NDA TEKSTİL SANAYİ

Dokuma ve giyim sanayi olarak belirlediğimiz tekstil sanayi Topluluk içinde % 10'luk işgücünü istihdam eden bir kol olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Topluluk, bu sanayi kolu ile ilgili olarak, araştırma ve geliştirme proğramlarına mali destekte bulunduğu gibi, işçilerin eğitimine ve tekstil üretiminde bulunan bölgelerin geliştirilmesi için mali yardım sağlamaktadır.

1970'li yıllardan sonra dünya dokuma sanayinde meydana gelen gelişmelerden Topluluk ülkeleri de etkilenmiş, ürün çeşitlerinde olduğu kadar tüketim kalıplarında da büyük değişiklikler olmuş, hızlı teknolojik gelişmeler sektörü etkilemiştir. 1973-1980 yılları arasında kendi hammmaddelerini üreten ve ucuz işgücüne sahip Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin ucuz fiyatlarla piyasaya girmeleri Topluluk tekstil sanayini olumsuz yönde etkilemiş, söz

konusu yıllar arasında Topluluk dışı ithalatın payı % 21'den % 44'e çıkmıştır.Dünya ekonomisinin içinde bulunduğu durgunluk, dokuma ve giyim sanayini etkilemesiyle, talepteki gerileme üretime de yansımıştır. Bu gerileme 1980 yılından sonra da devam etmiştir.

Üretim İngiltere'de % 45, Benelüx ülkelerinde % 40'dan fazla düşmüştür. Fransa'da önemli oranda gerilemiştir. Almanya'da üretim azalması daha az oranda olmuştur. İtalya'da ise % 40'ın üzerinde üretim artışı gerçekleşmiştir. İtalya dışında Topluluk tekstil sanayi üretimindeki gerileme oranı % 30 olmuştur.

Yunanistan'ın Topluluğa tam üye olarak katılmasıyla toplam tekstil üretimi % 5 oranında artmıştır.

Avrupa dokuma ve giyim sanayi son yıllarda büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlüklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Örgü ve dokuma sanayilerinde işçi başına yatırım maliyetleri çok yüksektir.Buna karşın ucuz işgücü kullanan gelişmekte olan ülkelerin , modern teknolojiyi kullanan gelişmiş ülkelerin büyük ölçekli işletmelerinin baskısı altındadır.

- Elyaf sanayiinde önemli oranda sermaye yığılması söz konusudur. Üretimin % 90' nı 13 firma tarafından yapılmaktadır. Üretim planlamasına karşın yine de üretim fazlalığı vardır.

- Giyim sanayi, özellikle geleneksel moda dışı ürünlerde düşük ücretli ülkelerin rekabetinden etkilenmektedir.

- Tekstil ve giyim sanayinde küçük ve orta ölçekli işletmeler , genelde ekonomik ortam hakkında yeterli bilgiye sahip olamamakta ve büyümelerini sağlayacak startejileri uygulayamamaktadır. Ayrıca düşük kapasite kullanımı, üretim maliyetlerinin artmasına yol açmaktadır.

- Tekstil sanayine bağlı pek çok yan sanayi de çevre kirlenmesini önleyici teknolojinin yüksek maliyetlerinden ve enerji fiyatlarındaki artışlardan da olumsuz yönde etkilenmektedir.

AT komisyonu, yukarıda sözü edilen olumsuz gelişmeleri önlemek ve dokuma-giyim sanayi rekabet gücünün yeniden artmasını sağlamak amacıyla pazar koşullarına uyumu gerçekleştirecek yardımların gerekliliğini kabul etmiştir. Toplulukta, dokuma ve giyim sanayinin yapısal düzenleme gereksinimi olduğu benimsenmiştir.Üye ülkelerin dokuma ve giyim sanayinin yapısal düzenleme gereksinimi olduğu benimsenmiştir. Üye ülkelerin dokuma ve giyim sanayine yardım ilkelerini komisyon belirlemiştir. Yardımlar öncelikle ortak araştırma faaliyetlerini gerçekleştirerek, fazla kapasiteyi elimine ederek, yatay ve

dikey entegrasyonu teşvik ederek, yatay ve dikey entegrasyonu teşvik ederek sanayinin yeni koşullara uymasını kolaylaştırıcı yönde olmalıdır. Ayrıca yardım sektörde rekabet gücü olmayan işletmelere ya da ürünlerin üretimine tahsis edilmelidir. Yatırım yardımı, istihdam ve uyum sorunu olan sektörlerle sınırlı olmalıdır. Bunun yanısıra, verimlilik artışını ve Topluluk dışı ülkeler kaynaklı ithalatla rekabeti teşvik etmek amacıyla, Topluluk içi piyasada dengesizlik yaratmamak koşuluyla uygulamalı, araştırmalar ve üretim tekniklerinin iyileştirilmesi için yardım yapılması kabul edilmiştir.

Toplulukta yer alan üye ülkelerin sorunları en aza indirmek için birbirinden bağımsız olarak aldıkları müdahale kararları, diğer üye ülkeleri de etkilemiştir. Bu nedenle üye ülkelerden gelen yardım taleplerinin değerlendirilmesinde, bazı temel ilkelere uyulması gereği vurgulanmıştır. Bu ilkeler çerçevesinde;

- Yardımlar kısa süreli olmalı ve firmanın rekabet gücünü kısa dönemde sağlayacak şekilde olmalıdır.

- Çözmeyi hedeflediği sorunların büyüklüğü ile orantılı olmalı ve karşılaştığı ağır sosyal ve uyum sorunları ile sınırlandırılmalıdır.

- Sanayide ve istihdamdaki sorunlarını üye ülkeler diğer ülkelere yansıtmamalıdır.

- Topluluğun pazar yapısındaki dinamik gelişmelerin neden olduğu koşullar gözden uzak tutulmamalıdır.

- Yardım miktarı giderek azaltılmalı ve yardım faydalananların katkılarıyla da birleştirilmelidir.

Topluluk bu kararların uygulanmaması ile, yapılan yardımların tedricen azaltılmasını, sektörün yeniden düzenlenmesini ve fazla kapasitenin elimine edilmesini amaçlamıştır.

AT, global düzeyde pazar depresyonu ve ucuz ithalatın yol açtığı sarsılmalar nedeniyle yaşanan tesis kapanmaları ve istihdam azalması sorununun yarattığı bir kaç yıllık gerilemeden sonra, dokuma ve giyim sanayinde şimdi daha iyi bir performansı yakalamıştır.

1985 yılından sonra bu sektör, hızla artan verimlilik, gelişmiş pazarlama yöntemleri, iyi kalitede ürün ve ileri teknolojiyle yeniden sağlıklı bir yapıya kavuşmuştur.

Topluluğun tekstil pazarında rekabet gücünü yeniden kazanmaya başlamasıyla, AT Komisyonu dokuma ve giyim sanayinde yardımları durdurduğunu açıklamıştır. Bu nedenle, AT'daki tekstil sektörü genel olarak

piyasa koşullarında devlet müdahalesi ve yardımı olmaksızın gelişmeye uygun bir yapıya kavuşacağı düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.

AT nın söz konusu sektör bakımından izlediği ticaret politikasındaki temel amaç, iç piyasasının gittikçe artan ithalat nedeniyle sarsılmasını önlemek ve bu piyasada kendi üreticilerinin yeterli bir pay almasını sağlamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için de, Topluluk ihracatçı ülkelerle teker teker müzakereler yaparak ihracat miktarını sınırlamak yolunu seçmiştir. Topluluk bu yeni politikayla ihracatçı ülkelerin yıllık ihracat atrışlarını ürünün cinsine göre denetlediği gibi, diğer taraftan düşük fiyatla satış yapan ülkelerden fiyatlarını yükseltmelerini isteyerek üreticisini korumaya ve iç piyasada fiyat istikrarını sağlamaya çalışmıştır.

B- AVRUPA TOPLULUĞUNUN TEKSTİL VE KONFEKSİYON ÜRÜNLERİ İTHALATI VE İHRACATI

Avrupa Topluluğu dünyanın en büyük tekstil ve giyim mamülleri ihracatcısı ve ithalatçısıdır. Bu nedenle Topluluk dünya tekstil ticareti politikasının yönlendirilmesinde etkin bir rol üstlenmekte ve gerek ihracatçı ve gerekse ithalatçı olarak kendi sanayinin ve ekonomisinin çıkarlarını korumaya önem vermektedir. GATT Uluslararası Tekstil Ticareti Anlaşması (MFA) nın yenilenmesi çalışmalarında bulunarak, Anlaşmanın kendi çıkarlarına en uygun şekilde yapılması için ikili ve çok taraflı düzeyde girişimlerini sürdürmektedir.

Topluluğun tekstil ticaretine çok fazla önem vermesinin nedeni 1970'li yılların sonu 1980'li yılların ilk yarısında tekstil sektörünün yaşadığı ciddi kriz olmuştur. AT'nın tekstil ticaretindeki ithalatın giderek artması, bu sektörde kitlesel işsizlere ve işyeri kapanmalarına neden olmuştur. İstihdamın yarıdan fazlasının kadınlardan oluşması, özellikle Fransa ve İtalya'nın azgelişmiş bölgelerinin çoğunda geniş olarak ekonomik uğraşın tekstil sektöründe yoğunlaşması, sektörün AT bakımından sosyo-ekonomik önemini daha da arttırmaktadır.

Ayrıca Almanya ve Hollanda'nın dışındaki üye ülkelerin sektörde modernizasyona gitmemesi mevcut olan krizin boyutlarını da arttırmıştır.

Topluluk bu krizi atlatabilmek için, hammadde ve daha çok işgücü avantajlarından yararlanan Güney Kore, Malezya, Meksika, Pakistan, Singapur, Sri Lanka, Tayland, Hong Kong, Çin Halk Cumhuriyeti gibi ülkeler çıkışlı ithalatın düzenlenmesi yoluna gitmiş, bu ülkelere ikili denetim ilkesine göre işleyecek beş yıllık anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca Malta, Tunus, Fas, İspanya gibi Akdeniz ülkeleriyle gönüllü ihracat kısıtlaması anlaşması yapmıştır. İkili anlaşmalar gereği, bir ihracatçı ülke belirlenen kotaları aştığı zaman, Topluluk

ihracatçı ülkeden ihracatı durdurmasını isteyebilmekte ve Topluluk tekyanlı önlemler alabilmektedir.

Avrupa Topluluğunun 1993 yılı verilerine göre diğer ülkelerden tekstil ürünleri ithalatı 11.5 milyar ECU iken, ihracat hacmi ise 14.9 milyar ECU düzeyindedir. Tekstil ürünlerinin toplam ithalat içindeki payı % 2.4, toplam ihracat içindeki payı ise % 3.1 dir. Tekstil ürünleri ihracatı ithalatı aşmaktadır. (ÖZATEŞLER, 1995. s. 191)

Aşağıdaki tabloda 1992 yılına ait tekstil sektörünün dış ticaret verileri gösterilmektedir.

Tablo (1) AT Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti

(Milyon ECU)

Ülkeler	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
Çin	63	4.309	- 4.246
Türkiye	390	3.560	- 3.170
Hindistan	22	2.093	- 2.071
Hong-Kong	783	2.641	- 1.858
Endonezya	46	1.383	- 1.337
Pakistan	23	1.089	- 1.066
G.Kore	283	1.300	-1.017
Tayland	57	956	- 899
Malezya	40	651	- 611
Taivan	226	787	- 561
Macao	3	431	- 428
Filipinler	45	354	- 309
Brezilya	65	293	- 228
Toplam	2.046	19. 849	-17.803

Kaynak: EUROSTAT

Tablodan da görüldüğü gibi tekstil ürünleri ithalatında Çin ilk sırada yer almakta onu Türkiye ve Hindistan izlemektedir. Türkiye'nin dışındaki tüm ülkeler Avrupa pazarına oldukça uzak olmasına karşın taşıma, sigorta ve bankacılık hizmet giderlerini karşıladıktan sonra Türkiye'ye rakip olabilmektedir.

III- AT VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE TÜRK TEKSTİL SANAYİNİN DURUMU

Tekstil sektörü Türkiye'nin sosyo-ekonomik dengesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu sektör, kimya ve makineler gibi sanayi dallarıyla, dünya altıncılığına sahip olduğumuz pamuk üretimi açısından yüksek bir talebe sahip olmakta ve ekonomide sürükleyici sektör durumunu korumaktadır. Ayrıca tekstil sektörü, Türkiye ekonomisi için çok önemli bir döviz kaynağını oluşturmaktadır.

Topluluğun Katma Protokol'ün daha önce sözü edilen liberasyon kararlarının aksine bazı fırsatlardan yararlanarak ve kendi kısıtlayıcı tekstil politikasının gereği olarak Türkiye'yi sık sık gönüllü ihracat kısıtlaması anlaşmasını imzalamaya zorlamıştır. Topluluğun tek yanlı kısıtlama uyguladığı madde sayısının her yıl artış göstermesi de, özellikle konfeksiyon ve giyim eşyaları ile mensucattan mamul diğer hazır eşya ihracatının ne denli dinamik bir gelişme içinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye bugüne kadar pamuk ipliği dışındaki tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde gönüllü ihracat kısıtlamasını kabul etmezken , hem Ortaklık Anlaşmasının kendisine verdiği haktan hem de Topluluğu önerdiği kota düzeylerinin yetersizliğinden ve kısıtlamalara rağmen ihracatının artmakta olmasından hareket etmiştir.

Gümrük Birliği ile birlikte tekstil sanayi ihracatında ortalama rekabet gücü eş düzeye çıkmıştır. Dokuma sanayinde toplam rekabet gücü faktörü AB ile eş düzeyde ya da daha yüksek düzeyde çıkan firmaların oranı büyük işletmelerde % 68.7 oranında iken orta ölçeklilerde % 55.2, küçük işletmelerde % 43.1 oranındadır. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin rekabet üstünlüğüne sahip oldukları faktör işgücü maliyetleridir. Büyük işletmeler ise rekabet gücü açısından en zayıf faktörler ekonomik altyapı ve bürokrasi olmaktadır. (ÖZATEŞLER, 1945. s. 193)

Ülkemizde hızla gelişen ve dış pazarlara açılmış tekstil sanayimizin sorunlarının olması doğaldır. Bu sorunlar, bir taraftan tekstil üretim ve ticaretinin kendine özgü yapısından diğer taraftan da ülkemizin ekonomik ve sosyal koşullarından kaynaklanmaktadır.

Tekstil sanayimizin gelişmesi ihracatta önemli ve sürekli bir artışı sağlamasına bağlı olduğuna göre, ihracatta karşılaşılan sorunların ivedilikle çözümlenmesi gerekmektedir. Tekstil ihracatını geliştirmek için yüksek kaliteyi en düşük maliyetlerle elde edecek bir teknoloji düzeyine gelmek için uygun yatırım, eğitim ve araştırma-geliştirme politikalarını ciddi şekilde oluşturmak ve uygulamak kaçınılmaz ön koşuldur. Tekstil ürünlerini ihracatta çeşitlendirmek, gerek ekonomiye döviz kazandırmak ve yüksek katma değer sağlamak, gerekse

AB'de olduğu gibi kısıtlamalarla karşılaşmamak için yüksek kalitede, orta ve yüksek fiyat kategorilerinde ürünlere öncelik vermek uygun bir yaklaşımdır. Bilindiği gibi, dış pazarları en çok etkileyen etken düşük fiyatlardır. Normal fiyatlarla dış pazara girildiği zaman büyük engellerle karşılaşma olasılığı daha zayıftır. Ülkemiz ekonomisi içinde zararlı etkileri olan ve damping görünümü yaratan çok düşük fiyatlarla hassas pazarlar zorlandığında, tek yanlı kısıtlamalarla (hatta çok lifli Anlaşma dışında) GATT çerçevesinde uygulamalarla karşılanabilir. Bir ülkenin aldığı bu tür ekonomik kararların siyasal girişimlerle kaldırılmasının sağlanması ise oldukça güç olmaktadır.

O halde öncelikle tek yanlı kısıtlamalara yol açmayacak bir ihracat politikası izlenmeli ve tek yanlı kısıtlamaları ya da kısıtlama olasılıklarını yüksek kotalar ve uygun yıllık artışlar sağlayan ikili anlaşmalara dönüştürme yolunda çaba sarfedilmelidir.

Bugüne kadar AB'ni oluşturan ülkelere Türk tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatında beklenen düzeyde gerçekleşmesini engelleyen en önemli faktörler içinde miktar kısıtlamaları, AB'ne yapılan ithalattan alınan gümrük vergileri ve korumacı önlemler sıralanabilir. 6 Mart 1995 tarihinde Brüksel'de yapılan Türkiye-AB 36. Ortaklık Konseyi toplantısında alınan kararlar ile, Türk tekstil ve konfeksiyon ürünlerine getirilen serbest dolaşım olanağının, ülkemiz için bu ürünlerin ihracatında önemli gelişmeler sağlayacağı açıktır.

Gümrük Birliği Türk tekstil ve konfeksiyon sanayinin AB normlarına uyma, Türk sanayicisini bilinçlendirme , normların iç tüketime yönelik üretim için de uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye, tekstil ve konfeksiyon sanayinin uluslararası rekabeti nedeniyle daha rasyonel ve verimli üretimi, dünya markalarıyla rekabet olanağını, yabancı firmalarla ortaklık kurma avantajlarını yakalayabilecektir. Rekabet açısından avantajımız olan arz maliyet, kaliteli pamuk, AB ülkelerine yakınlık nedeniyle AB firmaları ile şirket ortaklıklarının artması, böyle sektöre yabancı sermaye akışının hızlanması da mümkün olacaktır.

Ayrıca önemli bir dezavantajımız olan Türk tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin, ihraç edildiği dış pazarlarda giderek daha iyi organize bir yapının oluşturulması gerekecektir. Uluslararaı fuarlarda ve sergilerde merkezlerin kurulması Türkiye için ihracatı engelleyen faktörleri elimine etmek açısından da önem taşımaktadır.

ABSTRACT

EC is the largest textile and clothing products exporter and importer in the world. For this reason the community plays an important role in establishing world textile trade politics.Turkısh textile industry has a traditional character and

is a major source of exportation income, and has to develop within it's relations with the Coustoms Union. There must be an adaptation between Turkish and EC industrial politics, and the structure of their textile sectors must be compatible.

KAYNAKÇA

BAŞER, G. (1984), "Tekstil Eğitiminde Temel İlkeler ve Sorunlar", *Ulusal Tekstil Sempozyumu*, 26-30 Kasım, TMMOB Yayın No.113.Bursa.

DPT, (1995), *Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler*, Ankara..

DPT, (1989), *Küçük Sanayiler*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DPT, (1983), *AET ve V. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DÖLEN, M. ve PİRİNÇÇİOĞLU, N. (1985), *AET ile Türkiye'nin Ekonomik ve Sınai Yapılarına ve Tarımsal Destekleme Fiyatlarına Yönelik Karşılaştırma Çalışmaları*, MPM Yayın No 331 Ankara.

EREN, N. (1986), "Türkiye'nin AT'ye Yönelik Tekstil Mamulleri İhracatında Karşılaşılan Sorunların Ekonomik Nedenleri", *Türk Tekstil Sanayinin Yapısı ve İhracatta Karşılaşılan Güçlükler Semineri*, MPM Yayın No.342. Ankara.

EUROSTAT, (1984), *An Endustrial Strategy for Europe*, Eurostat-European File June-July.

ÖZATEŞLER, M. "AB ile Gümrük Birliği Kararı Karşısında Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü", *Türkiye AB ilişkileri ve Gümrük Birliği Sürecinde Sektörlerimiz*, İTO Yayın No.13, İzmir.